

Kategorisering Proces eller projekt

Anmeldt af Lars Hune Jacobsen og Nils Meier

Genz, Randi: Kategorisering. Process eller prosjekt. Biblioteks-fag i fokus, 1. AL Biblioteks-sentralen, Oslo. GCS A/S, 1994.

Kategorisering af Randi Genz er et hæfte på 48 paginerede sider, der har til formål at give eksempler på hvilke problemstillinger og målsætninger man kan tage stilling til, hvis man beslutter at kategorisere eller emneopstille dele af eller samtlige materialer. Da kategorisering er lokalbestemt og baseret på en bogstamme i konstant bevægelse er hæftet primært ment som en kilde til inspiration og ikke som en model.

"I et bibliotek med kategorisert oppstilling forsøker man å nærme seg litteraturen fra brukernes synsvinkel"

Kategorisering er et alternativ, der sætter brugeren i centrum og ikke systemet. Med systemet menes klassifikationssystemet, emneord oversat

til tørre tal, som for de fleste lånere ingen mening giver.

Stigende interesse for emneopstilling

Der i disse år en udbredt interesse for at bryde med den gængse opstillingssystematik.

I Danmark forsøger adskillige biblioteker sig med emneopstilling, i Tyskland kender vi "Det tredelte bibliotek" og i de engelsksprogede lande går bestræbelserne under navne som "Alternative arrangement" eller "Readers interest Categorisation". Endelig har Gøk-projektet i Sverige været omtalt i B70 nr. 3/94 s. 174-178.

Det er i lyset af denne stigende interesse på det internationale plan, man skal se udgivelsen af det norske skrift: "Kategorisering. Process eller prosjekt". Randi Genz' bidrag er blevet til på opfordring af Bibliotekscentralen, Oslo og er baseret på hendes erfaringer med kategorisering på Holmen filial, Asker bibliotek.

Definitioner

Kategorisering er at præsentere og ordne samlingen ud fra brugernes interesseområder. En kategori indeholder det, som hører naturligt sammen i vores dagligdag. En kategoris sammensætning og udseende afhænger af de interesser brugerne har på det enkelte bibliotek (brugersynsvinkel). Kategorisering implicerer en bogstamme i konstant bevægelse determineret af lokale forhold; derfor er skriftet ment som et eksempel, der skal tjene til inspiration og ikke som en færdig model.

En kategori består af en række temaer; hver reel har sit tema. Hvert tema kan igen være opdelt i emner.

Nogle af kategorierne er f.eks. "hus og hjem", "jentekroken", "små og store gutter", "eventyr", "idrett" og "miljø". Vi ser altså nogle definitions-kriterier i kategorierne, som går på alder, køn og emne/interessegrupper på tværs af fag- og skønlitteratur. Form og format er i denne forbindelse underordnet. Fremhævning af teknikker i

"formningshobbier" skifter til en vis grad med årstiden. Det samme kan man sige om temaet "hage- og stueplanter", fordi der om vinteren er mange bøger hjemme, så det er nødvendigt at underordne dem efter Dewey'signatur, mens der om sommeren er få bøger hjemme og derfor ikke er ordnet efter Dewey. Det kan man i sandhed kalde en "organisk" opstillingsform. Dokumentet skal i den kategori, hvor det gør størst nytte og i den sammenhæng det fungerer for brugeren. Dokumentets funktion for det aktuelle biblioteks brugere og ikke det faglige indhold er bestemmende for placering.

I Norge opererer man med to typer kategorisering, nemlig fuldkategorisering, som er en emneopdeling à la Frederikshavn, der optager hele materialesamlingen i et sammenhængende opstillingssystem. Den anden mulighed er delkategorisering, som den forekommer på Holmen filial og den ligner den markedsmodel man har i Otterup, hvor det kun er dele af bogsamlingen, som er emneopdelt. Resten af samlingen står efter dk5.

Figur 1:

Eksempel på forholdet mellem kategori-tema-emne:		
Kategori:	Tema:	Emner:
Hus og hjem	Formningshobbier	Kalligrafi Porselensmaling Tegning og maling Formning Papirformning Kurvmaling Maling på tre Trolldeig Trearbejder Knivmaking Treskjæring Rosemaling

Forholdet mellem kategorisering og Dewey-klassifikation

Dewey-klassifikationen og kategorisering supplerer hinanden. *Dewey-klassifikationen bruges som et registrerings- og genfindingsystem, der er vigtig i definitionen af et dokumentets indhold og dets genfinding via søgesystem. Dette bliver på Holmen filial brugt i en kategori, når der er mere end 30 titler om samme emne. Dewey bruges naturligtvis også til ordning af den del af samlingen, som ikke er opstillet efter kategorier.*

Kategorisering er et godt alternativ til Deweysystemet i forbindelse med opstillingen. Genfinding skal foregå direkte ved hylden. Bogens placering bestemmes af brugernes opfattelse af den og ikke den neutrale og objektive faglige gengivelse af bogens indhold.

Forudsætninger

En forudsætning for at kategorisering skal lykkes er, at man har defineret de aktuelle brugergrupper (nuværende og potentielle) og har foretaget de relevante prioriteringer. Dette må bygge på analyser og erfaringer. Kilder til analyse kan eksempelvis være:

"Plandokumenter med situasjonsanalyser, udviklingstendenser og målsettinger for udvikling i kommunen eller institusjonen. Kunnskap om hva befolkningen lever av og hvilken utdannelse de har"

I Danmark har de færreste biblioteker råd eller tid til at gennemføre en gennemgribende undersøgelse af lårnernes interesser så det virkelig kan have betydning for en evt. sammensætning af bogstammen, så den er effektiv og attraktiv i forhold til lokalsamfundets behov. Derfor er den objektive, faglige vurdering af en bogs indhold fremherskende.

At forestille sig brugernes forskellige indfaldsvinkler til dokumenternes indhold må anses for at være en umulighed; derfor må kategorierne være dannet på grundlag af det generelle indtryk af brugerinteresser. Man kan højest udrede nogle tendenser i brugerundersøgelser - aldrig nogle retningslinier for hvordan en emnegruppe skal sammensættes. Kun på et overordnet plan kan man samle nogle aspekter af et emne. Opfattelsen af hvordan et emne er sat sammen er individuelt. Når man samler et emne i en kategori spreder man andre emner.

Formål med kategorisering

- At brugerne selv skal kunne finde dokumenter om et emne, samlet overskueligt og tilgængeligt i udlånslokalet.
- At brugerne kan finde alternative titler til de, som man ellers af vane reserverer. (Oplevelse og inspiration).

Låneradfærd har vist, at der er *et stort behov for muligheden for selvbetjening ved hylden. Kategorisering tager altså udgangspunkt i brugerinteresser og brugernes måde at tilnærme sig interesserne på. Det, som er brugervenligt er bibliotekarvenligt.*

Man opnår:

- Tilfredse lånere
- Bedre udnyttelse af bogstammen
- Mere tid til direkte formidling

Bibliotekarernes tryghed er dermed ikke længere baseret på kendskab til klassifikationssystemet, men mere med udgangspunkt i kendskab til lånerne.

Kritik

Randi Genz' skrift er båret oppe af engagement og begejstring; man får masser af inspiration. Det, man måske savner, er et mere nuanceret og kritisk syn på kategorisering. Randi Genz fokuserer næsten udelukkende på fordelene.

De norske kategoriseringsforsøg er baseret på erfaringer fra Holland og England, hvilket også fremgår af litteraturlisten bagerst i hæftet. Vi med vores danske øjne kan nok supplere og kommentere et par ting.

Tidligt i hæftet stiller Randi Genz følgende spørgsmål:

"Blir våre brukere også frustrert av måten biblioteket er ordnet på?"

Dette spørgsmål forbliver ubesvaret. Det er langt fra alle, som bliver frustreret af den måde bibliotekernes samlinger er opstillet på. Ellers var der formentligt sket langt mere end der rent faktisk er.

Desuden er det svært at påvise, at brugerne skulle være mere frustrerede over et traditionelt opstillet bibliotek. Tilfredshed eller frustration er svære størrelser at måle, fordi de er relative størrelser i forhold til den enkelte låner.

De dygtige og systemkendte brugere er som regel de kritiske, men er samtidigt dem, der klarer sig selv på et bibliotek uanset opstillingsform. Kategorisering er et spændende alternativ til Dewey ligesom emneopdeling er det til dk5, men det er stadig udokumenteret, at det fungerer bedre end de traditionelle opstillingssystemer. Derimod er det en kendt sag, at hyldelæsning er den mest benyttede litteratursøgningsteknik blandt folkebibliotekets brugere. Derfor er forsøg med opstillingsalternativer i høj grad relevante og tilsyneladende er brugerne godt tilfredse med den kategorisering, der pågår i Holmenfilialen. Randi Genz mener, at brugerne er blevet mere selvhjulpne. På baggrund af de undersøgelser vi har foretaget i Frederikshavn og Hinnerup (1), kan vi ikke do-

kumentere, at brugerne er blevet mere selvhjulpne. Vi kan kun konkludere, at emneopstilling de to steder er relevante og at brugerne generelt er positivt indstillede overfor emneopdeling. Bibliotekarerne i Frederikshavn og Hinnerup vil heller ikke garantere, at brugerne er blevet bedre selvhjulpne i forhold til traditionel dk5-opstilling.

Randi Genz nævner på s. 16, at 10.000-12.000 bind regnes for passende, når man ønsker at kategorisere.

I Frederikshavn har man 105.000 bøger for voksne og i Hinnerup 34.000, så en velfungerende samling ud over de 12.000 bind ser ud til at være mulig.

Men i de danske biblioteker er adgangen til samlingen via katalog bibeholdt. Man kan på danske biblioteker ikke komme uden om katalogen - man mister de dygtige lånere som forstår systematikken ved at bruge katalogen til genfinding. I Frederikshavn og Hinnerup siger man samstemmende, at EDB-katalogen som indgang spiller sammen med samlingen. EDB-katalog og samling er to størrelser som er gensidigt afhængigt af hverandre, hvis en præcis genfinding skal være mulig og mange lånere især de veluddannede har behov for præcis genfinding, fordi de søger specifikke emner. Hvad med den veluddannede lånerskare ved Holmen filial? Er de henvist til at besøge et større bibliotek måske fjernt fra Holmen filial, fordi filialen ikke har kapacitet til via et katalog at hjemtage ønskede materialer via interurbant samarbejde? Der vil rejse sig mange spørgsmål omkring et folkebiblioteks effektivitet, hvis man vil undlade katalog og fuldkategorisere, fordi en vigtig del af lånerne vil blive ladet i stikken.

Viborg Centralbibliotek

På Viborg Centralbibliotek har man forsøgt sig med emneopstilling, men måtte opgive igen, fordi bogsamlingen på 400.000 bind simpelthen var for stor. Et overskueligt antal emnegrupper er vanskeligt foreneligt med en stor bogsamling som Viborgs, fordi antallet af emnegrupper vokser

med bogsamlingens størrelse, ligesom den enkelte emnegruppe risikerer at svulme op. På s. 44-46 får man præsenteret kategorierne på Kongsberg Bibliotek, som er fuldkategoriseret. Her er det påfaldende så få kategorier man har oprettet til 56.000 bind. Man har svært ved at få øje på de kategorier, som må indeholde emner som historie, geografi, filosofi, biblioteksvæsen, sociologi, politik, økonomi etc..

Delkategorisering er en proces, som ændrer sig med lånerbehov. Men hvad med en fuldkategorisering, som nødvendigvis er mere stationær, fordi det drejer sig om hele samlingen. Her vil forandringer stride med muligheden for selvbetjening uden om katalogen, fordi selvbetjening fungerer bedst, hvis man er bekendt med opstillingen og denne fortrolighed med opstillingen kræver tid at opbygge. Derved bliver forandring og kontinuitet paradoksalt nok en ulempe.

Kategorisering, emneopstilling, genreopstilling og andre tiltag er positive og nødvendige elementer i

bibliotekernes videre udvikling. Undertitlen "Process eller projekt" rammer plet for det er præcist projektet, som foranlediger den livsvigtige proces, der handler om at holde bibliotekerne igang og holde bibliotekarerne til ilden til gavn for brugere og bibliotekarer og dermed det samlede biblioteksvæsen.

Ganske vist vendte Viborg Centralbibliotek tilbage til dk5 kronologien i deres opstilling, men emneopstillingen blev ikke glemt, idet man anbragte nogle tydelige skilte på reolgavlene med angivelse af de vigtigste emner. Man skal til stadighed huske på, at for langt de fleste lånere er et emneord som indgang lettere forståeligt end en notation.

Noter

1. Hune Jacobsen, Lars & Meier, Nils. - Det emneopdelte bibliotek : En undersøgelse af emneopstillingerne i Frederikshavn og Hinnerup. - Aalborg : Danmarks Biblioteksskole, 1994. - 123 s.